

עלולים

יש לי חיבה למשוררות דו-לשוניות ודו-תרבותיות, שהתחנכו על שתי מסורות שיריות גדולות, בדרך כלל העברית והאנגלית. כמו ג'ניס רביבו ז"ל, ולהבדיל תמר רבנו וגילי חיימוביץ'. השילוב הזה מעמיק ומשכלל את הביטוי השירי שלהן. לעולם כמעט לא תמצא אצלן מעידות וולגריות הצורמות את האוזן והמחשבה. גילי חיימוביץ' כבר הוציאה חמישה ספרי שירה בעברית ואחד באנגלית וספרה הבא עומד לראות אור בקרוב. את השניים הראשונים הוציאה בגוונים, בעריכת; אבל אני חייב לומר, בלי כל קשר לכך, כי הופתעתי לראות בספרה האחרון **תינוקת** (עמדה, 2014) כמה השתכללה, יפתה ובשלה שירתה. הספר כשמו מוקדש לתינוקת חדשה שנולדה לה. הנה שיר מתוכו.

בזעיר אנפין או זעירה

רַךְ כְּמוֹ עֵנָן
הַשֵּׁד שְׁלִי בָּא אֵלַיךְ.
בְּעוֹלָם הַמִּינִיאטוּרִי שְׁלֹנִי,
רֵאשִׁיךְ בְּגָדְלוֹ.
יְדִיךְ אֲחֻזוֹת מְשֻׁנֵי צְדִי
שֶׁלֹא יִפְרַח כְּמוֹ פְּלוֹן,
וּפְנִיךְ יִתְעַנֵּנּוּ.

שיר נפלא. הדימוי החולש עליו הוא "ענן". הוא פותח בדימוי של השד לענן ומסיים בפני התינוקת אשר "יתעננו", אם השד יפרח ממנה כמו בלון (כמו ענן). על השיר כולו שורה הבל רך וחמים של חלב שבו עטופות, כמו "שכיל החלב", האם ותינוקתה. הספר ברובו מוקדש לחוויות האימהות החדשה, אבל לא רק. הארוטיקה הזוגית לא נמחקה עם הלידה רק קיבלה תפנית אירדנית. למשל בשיר המצוין 'צמר פלדה' הגבר חבוש "כובע צמר", אבל לא צמר כבשים אלא "צמר פלדה". איזה מין צמר פלדה? "כמו זה המסתלסל ממפשעתך". דימוי חזק ומשעשע. צמר הפלדה זוכה לפיתוח גם בבתים הבאים: "קשה ללחך עשב/ על גבעות ישבנו/ בעיקר כשהעשב הוא צמר/ צמר פלדה".

ספרה של חיימוביץ' כתוב בשכלול שירי כה רב עד שאנו עלולים להחמיץ בקריאתנו קולות אחרים המצויים בו, כמו למשל תלונות כבושות (בשער השני "אפשרויות צעקה") בשיר מכמיר הלב 'דווי'. הנה ארבע השורות הראשונות: "לפעמים יותר מדי ברור שאיני יכולה להינצל/ אין זה אומר שאין צורך להצילני/ רק אם אפשר, אני מעדיפה/ שלא להיות בודדה בפומבי, בבקשה". נהדר. ובהערת המשך לנאמר במדורי הקודם ("שירה קריאה, מתורגמת"), שירתה של חיימוביץ' היא קריאה ומובנת ואין זה מוריד כהוא זה מערכה, נהפוך הוא. שלא כשירתה של לאה איילק, שחציה מואר וחציה סתום. ואסיים בשיר קצרצר נוסף על השירה שאיני יכול שלא להביאו כאן:

תאונות

שִׁירֵי פְּגַע וּבְרַח
רְסִיסֵי זְכוּכִית
תְּקוּעִים בְּכַף הַרְגֵל,
רְסִיסֵי מְצִיאוֹת.
הַשְּׂמֵשָׁה הֵיחָה עֹכֹרָה
מִלְכַתְחִילָה.

ניסוח מבריק. המטאפורה בדבר השיר העשוי לפגוע ולפזר רסיסי מציאות, כזכוכית, התקועים בכף הרגל, היא יפה כשלעצמה. אבל הרמז לתאונה מעמיק ומחדד אותה עוד יותר. ומדוע תאונה? משום ש"השמששה היתה

"וחשבתי איזה מטומטם הוא, שהוא לא מבין שזה היה יכול להיות לגמרי להפך, עניין של מילימטר לכאן או לכאן ... ואם הוא יחבק אותי עכשיו אני אהרוג אותו. אני יכול, אני יכול הכל. כל מה שאני אומר קורה" (עמ' 193). ואחר כך: "ובשנייה שחשבתי את זה, הגוף שלי הפך אותי, במכה אחת העיף אותי, זרק אותי על הידיים, והכיפה נפלה לי ושמעתי איך כולם נושמים ונהיה שקט" (שם).

כאן צריך להסביר שההליכה על הידיים הנזכרת כבר בתחילת הסיפור, היא חלק מהריטואל הטקסי של האובססיה. דובל'ה קטן הקומה לימד את עצמו ללכת על הידיים כדי להגביה את קומתו. בכל מקום - בדרך לבית הספר, בתוך הבית, במסדרון, מהחדר למטבח - הלך על ידיו. האב לא סבל זאת, אבל האם כן, אפילו נהנתה מזה. "לא יודע מאיפה זה בא לי, בעצם כן יודע, עשיתי הצגה לאמא שלי, שם זה התחיל... אמא מחאה כפיים, חשבה שאני עושה בשביל להצחיק אותה, אולי באמת ככה היה" (עמ' 79). הבן דואג למצב רוחה הטוב של אמו הקדורנית והריכאונית. זה עושה לה טוב ומרגיע אותה. "נהיה לי רגוע. נהיה לי טוב", הוא אומר שם. כעת, משהוא מגיע לבית העלמין ופוגש את אביו לאחר שמתברר לו כי אמו היא זו שמתה, הוא נעמד שוב על ידיו. הריטואל חוזר לרגע, בפעם אחרונה לפני שהוא נפטר ממנו סופית. הוא נמלט על ידיו החוצה, למגרש החנייה ואביו אחרי: "ועמדנו ככה והסתכלנו אחד על השני. אני ככה (על הידיים - על). והוא ככה. ואז ראיתי באמת שהוא לא שווה כלום בלעדיה. ושכל הכוח שלו בחיים בא מזה שהיא היתה איתו" (עמ' 193). ברגע ההוא מבין גם האב מה קרה: "והוא הסתכל בי ופתאום הרגשתי שעכשיו הוא מתחיל להבין. בשנייה אחת הוא תפס את כל מה שאני עשיתי בדרך לפה ואת החשבון המסריח שלי. הוא קרא בשנייה אחת על הפנים שלי. הוא הרים את שתי הידיים שלו, ואני חושב שהוא קילל אותי. כי יצאה לו צעקה שאף פעם לא שמעתי כמוה מכן אדם. צעקה כאילו הרגתי אותו. ואני באותו הרגע נפלת, התקפלו לי הידיים ושכבתי על האספלט" (עמ' 194). ברגע שהאב תפס (כיצד במחשבותיו הרג הבן את אמו) והבן תפס שהאב תפס, הוא נפל מידי ואלא עמד עליהן עוד. למעשה זה הרגע שבו האובססיה הסתיימה והעלילה הפנימית הותרה, כי הדילמה (את מי משני הוריו יחייה או ימית) לא התקיימה עוד. את מקום האובססיה ירשה קללה שקילל אותו אביו, אבל לא לזמן רב. בתחילה בורח דובל'ה מן הבית, אבל כעבור שבועיים הוא חוזר והם מתפייסים, והאב מוסיף לחיות עוד שלושים שנה אחרי כן.

כאן מסתיים בעצם סיפור המעשה שמספר דובל'ה הסטנדאפיסט. נותר עוד עמוד לסיום סיפור המסגרת ולסיום הספר כולו. בעמוד זה נפגש דובל'ה עם האשה הקטנה (פיץ) שבקהל ועם השופט בדימוס, אבישי לזה, שמפיו נמסר הסיפור לקוראים. שניים אלה מכירים את דובל'ה עוד מימי הילדות. השופט היה עמו באותו שבוע בבאר-אורה כאשר נתבשר על מות אחד ההורים. אז הוא התכחש לדובל'ה, שהיה מושא להתעללות הילדים. כעבור ארבעים ושלוש שנים זימן אותו דובל'ה למופע שלו בנתניה, כדי שישמע מפיו את מה שאירע אז באמת. השופט, נרגש, חש חמלה כלפיו ומציע להסיעו הביתה, הצעה שדובל'ה מקבל. המבקרים שהזכרתי למעלה רואים במפגש הזה את עיקרו של הרומן ופתרוננו, אך לי נדמה שלא הבנת ההפרעה הטורדנית אין ההתרה שלמה. נראה שדובל'ה עצמו מבין זאת וככה הוא אומר: "לפעמים אני חושב, שהטינופת של החשבון ההוא לא התפרקה לי בדם עד היום ... ודיואקטיבית, כן, צ'רנוביל פרטית, רק שלי. עד היום היא מרעילה לי כל דבר, כל מה שאני עובר לידו. כל בנאדם שאני נוגע בו" (עמ' 189). כדי לפרק את הרעלים שבדמו היה צריך גם להחצינם וגם להציגם על הבמה וגם לקבל את הבנת השופט. ולא רק חמלה באופן כללי, אלא חמלה ממוקדת באותה הפרעה ביחסיו עם הוריו, שהיא לא רק משהו אישי אלא משותפת, נדמה לי, לדור הניצולים.

*

נקראתי להעיד שיש חיים אחרי המוות

חבצלות הדם שותות מים
בכוסות חד פעמיות במפגש הפתתי
הנה זו בעלה הביא לה מבריסל
טבעת משבצת כחל של ים והנה זו
בעלה יודע את מדתה וקנה לה
מעיל ירק וגם כמה חלצות ליום יום
כן הכל טוב ויפה אני אומרת גם אצלי זורם הנחל
הפרחים שעל גדותיו משגעים
והוא לעולם אינו מצויף את ארונות המטבח

ואת תגידי

ואת תגידי: פרסתי לך אהבת מרמיטה
מעל שלחן האכל מעל ארון הספרים
מוללתי זכרון טבורי השכחתי נשכחות.
ואת תגידי: שלחתי אותך אל תוך מחילותי
הרחק ממקור הדלקת הרחק מנוזלי החלב,
למדתי אותך להשמר מצלה הנורא של השמש
לאהב ימים אפרים נטולי צל.
ואת תגידי: שפע הרס רב (דמעות של אשר)
אהבתי אותך כמו בת.

*

ההרס שהיה פה
איננו
(בלעת אותו, לא היתה לך בררה).
במקומו
אני מוצאת אותך
בוהה בנילונות שקופים
ערפלי חלום על קירות הבית.
כנגד כל הספויים
את משקה פרחים מפלסטיק
בשעת צהרים.
תראי כמה את יפה
בתוך בגדי האחות שלך
וכל הירק הזה מסביב.
ועדין
מזבח שחר
נזרע עמוק בתוך עיניך.
יום אחר יום את שוטחת עליו
את ארוחת הערב.
ועדין
לבך התועה משוטט בשולי פרדס
מרחרח
אדמה אדמה
קבר ללא מצבה.

עכורה מלכתחילה" והנהג, קרי המשורר, לא היטיב לראות, ודווקא בשל כך היטיב לפגוע!

*

אליל חדש-ישן מכבב בשמי הכלכלה והחברה הישראלית: תחרות. תוריד מחירים ותזיל את יוקר המחיה. בשם התחרות פתח שר התקשורת לשעבר משה כחלון את שוק הסלולר לתחרות והכניס שחקן חדש, "גולן תקשורת". הוא הוריד אמנם מחירים, אך גם פשט את הרגל ועתה הוא מבקש להינצל על ידי מיזוג עם "סלקום" שבו נלחם בעבר. פרופ' גילה, את "מתווה הגז" של מאגר לווייתן, שעדיין תקוע. ובשמה מבטלים עתה גם את חוק הספרים שחוקק לא מזמן. משל יפה על התחרות מצאתי בנובלה הלווייתן, יצירת מופת קטנה מאת יוחף רות (1894-1939) שראתה אור בעברית (מגרמנית: גדי גולדברג, הוצאת זיקית 2015). איני יודע אם זו היתה כוונת מחברו, ויש לה פרשנויות שונות, אבל אני אכתוב כאן את זה. ובכן, בעיירה קטנה בשם פרוגרודי חי סוחר אלמוגים יהודי בשם ניסן פיצ'ניק שנודע ביושרו ובסחורתו הטובה. פיצ'ניק ראה באלמוגים לא רק צמחי ים מופלאים, אלא ישויות חיות שהלווייתן מופקד על שלומן במעמקים. היו לפיצ'ניק אלמוגים מכל הסוגים, טבעיים

ומלוטשים בגוונים שונים. איכרי הסביבה, ובעיקר האיכרות, בימי חג ובעונת החתונות באביב, היו משחרות לפתחו כדי לקנותם. כך התנהלו ושגשגו עסקיו במשך שנים עד שיום אחד קם לו מתחרה. בעיירה סמוכה, סוצ'קי, פתח סוחר ממוצא הונגרי, ינה לקטוש, אשר יש הרואים בו את השטן, חנות אלמוגים. האלמוגים שלו היו מושלמים ונמכרו בזיל הזול, אלא שלא היו אלמוגים אמיתיים, אלא מזויפים, עשויים צלולואיד. אבל האיכרים לא הבחינו בהבדל וגם באו בטענות לפיצ'ניק שרימה אותם כל השנים. עסקיו של פיצ'ניק הידרדרו. הוא ניצב בפני דילמה קשה: להישאר נאמן לאלמוגיו האמיתיים, או למהול אותם במזויפים. הוא לא עמד בפיתוי ומכר גם מן המזויפים, אולם מסחרו לא התאושש. אשתו מתה עליו בלא ילדים ועסקיו קרסו. פיצ'ניק חיסל את חנותו בפרוגרודי ולראשונה בחייו קנה כרטיס הפלגה באוקיינוס באונייה לקנדה. האונייה טבעה בלב ים והוא ירד למצולות אל ממלכת האלמוגים אשר אהב.

נובלה נפלאה הכתובה ביד אמן והתמצית שלי בוודאי לא מוסרת את כל יופיה. אבל לענייננו: בספרות יודע על עוד "לווייתן", מפורסם אחד, ספרו של תומס הובס משנת 1651. הובס נטל את המפלצת המיתולוגית ועשאה סמל למדינה הריבונית המודרנית החובקת כל והמאפשרת במסגרתה את הקיום המדיני-חברתי (כולל רגולציה ותחרות). לעומת הלווייתן של הובס, הלווייתן הצנוע של רות הוא יצור חומל שוכן מעמקים. רות, בדמותו של פיצ'ניק, שלא השכיל לחיות בעולם בני האדם על פני האדמה, ירד לשכון במצולות. יש הרואים בנובלה גם משל על עולם הספרות - כיצד המטבע הרע דוחק את המטבע הטוב, והרב-מכר את ספר האיכות. ♦